

Codekrakers

Heytze-Peeters-Van Gogh dichtertalent tien jaar later

Ron Rijghard

Eind jaren negentig manifesteerden Ingmar Heytze, Ruben van Gogh en Hagar Peeters zich als ambitieus dichttalent op podia en in een prikkelende bloemlezing. Is de belofte vervuld?

Plots stonden ze weer gedrieën bijeen, in de krant eind oktober, verenigd door een bericht over de verkiezing van de Dichter des Vaderlands: Ingmar Heytze, Hagar Peeters en Ruben van Gogh. Drie gewezen jeune premiers van de poëzie. Drie aanstormende talenten van toen. Alledrie op op longlist van de verkiezing van de Dichter des Vaderlands. Alledrie met de kans op het schild te worden gehesen.

Tien jaar geleden werden ze bijna voortdurend in ÈÈn adem genoemd. Zij waren de nieuwe dichters. Representanten van een nieuwe lichtung die het lichte, verstaanbare gedicht weer bon ton zou maken. Podiumdichters heetten ze, omdat ze hun gedichten het liefst door optredens onder de mensen brachten en omdat ze zich afzetten tegen die in zichzelf gekeerde dichters die achter hun katheders stonden te monkelen of die al helemaal hun huis niet uit wilden komen. Om hun optredens werden ze geprezen én verguisd. De poëzie, met flair gebracht, was goed in het gehoor liggend en toegankelijk: voor de een argument voor hoon, voor de ander voor lof.

Maar aanstormend talent blijf je niet je hele leven. Van Gogh (41 nu), Peeters (36) en Heytze (38) werden gevestigde namen in dichterskringen. Hebben ze dus ook hun 'sprong naar de sterren' - zoals Van Gogh de bloemlezing over zijn generatie noemde - gemaakt?

De nominatie lijkt een aanwijzing dat die vraag bevestigend kon worden beantwoord. De kiescommissie achtte hen geschikt het vaderland met poëzie te bedienen. Maar alleen op Peeters kan nu gestemd worden. Heytze en Van Gogh vielen af voor de shortlist.

Wanneer zou de 'sprong' gemaakt zijn? Uit de tekst van Van Gogh bij die bloemlezing (uit 1999), uit hun optredens en uitspraken kon je opmaken dat de drie toen jonge dichters de ambitie hadden meer te willen dan aansluiten in de lange rij goede dichters in Nederland. Goede dichters zijn er - zoals dichters, critici en bloggers zullen beamen - in dit land reeds in overvloed. Maar de jonge Heytze zag om zich heen "een Jurassic Park/ van diepe mystieke symboliek/ en doorgeroeste hermetiek".

Het ging erom andere, buitengewone dichters te worden. Dichters die iets nieuws zouden toevoegen aan de poëzie die al werd gemaakt. Poëzie die weer midden in de wereld zou staan; voor lezers die ook met popmuziek, film, televisie, internet en gamen bezig waren. Poëzie die een brug zou slaan naar de gadgets en ideeën van de eigen tijd. Poëzie zou niet langer murmelen van oude dichters in het donker zijn voor een groep ingewijden. Hun poëzie zou in het daglicht treden.

En zou publiek bereiken, veel publiek. Zeg ik erbij, want het is geen ambitie die een dichter - of welke kunstenaar ook - snel zal uitspreken. Dat staat niet serieus.

De strijdliederen, onder meer verwoord door Van Gogh in de inleiding van zijn bloemlezing, behoorden tot het klassieke maar o zo onderhoudende ritueel bij het wisselen van generaties. Een hoopgevend ritueel. Want het was waar, het is waar: het zou goed zijn als er weer eens een dichter doorbrak naar een groot publiek. Herinnert u zich de vorige nog?

Chique dichters zeggen dat poëzie nooit een groot publiek zal bereiken en dat de dichter dat ook niet moet willen. De chique houding is ook de laffe en luie hou-

ding. Er is poëzie die het verdient door iedereen te worden gelezen.

Een voorbeeld. Vijf jaar geleden publiceerde Mustafa Stitou de bundel Varkensroze ansichten, die in 2004 volkomen terecht de VSB-poëzieprijs won. Het is een bundel vol van het beste dat poëzie te bieden heeft: messcherp taalgebruik, confronterende observaties, geestige invallen en aangrijpende verhalen. Gedurende lange tijd gaf ik die bundel waar en wanneer ik maar kon cadeau. Zelfs bij een etentje op Eikenhorst duwde ik de kroonprins een exemplaar in zijn handen. Nooit gehoord wat mijn aanstaande vorst van de bundel vond, maar op andere avonden lukte het wel eens het gesprek op poëzie te krijgen, het cadeau erbij te pakken en een gedicht als argument van mijn laudatio te laten lezen.

Moeilijk, was dan de reactie. Dat was verbijsterend, want Stitou schrijft kristalheldere, knisperende regels, zonder de grammaticale obstructies die veel Nederlandse poëzie de naam geeft onleesbaar en hermetisch te zijn. Dit onvoldragen veldonderzoek gaf wel aan de gemiddelde sterveling in Nederland het onmiddellijk opgeeft bij meanderende zinnen over meerdere regels. Zoals de Vlaming Charles Ducal eens dichtte over zijn vrouw: 'Ik denk dat zij de code niet begrijpt.'

De verkoopcijfers van poëzie stutten die aanname. De laatste keer dat een dichtbundel de top-100 van beste verkochte boeken van het jaar haalde was in 2004. Dat het werk van Wislawa Szymborska, een Poolse die nooit in de media verschijnt, zo ver kwam, was te danken aan haar volstrekt originele, elegante gedichten en haar Nobelprijs. Zeker. Maar dat het boek een deel was uit een intensief geplugde reeks van de Volkskrant had er ook mee te maken.

Volgens zijn uitgever heeft de bundel van Stitou tussen de vijf- en tienduizend exemplaren verkocht. Respectabel, maar te weinig voor een meesterwerk. De laatste keer dat een oorspronkelijk Nederlandstalige bundel de top-100 haalde (in 2003), ging het om de nagelaten gedichten van Vasalis, de immens populaire dichteres die decennia niet had gepubliceerd, en die een baken was voor generaties Nederlanders die nog school hadden gegaan in een tijd dat poëzie er nog toe deed.

Vier jaar geleden flakkerde de vraag of poëzie er nog toe doet even op, toen dichter en publicist Bas Belleman de kwestie aansneed. In 2007 schreef ik in deze bijlage over het gebrek aan drempelloze poëzie in Nederland, over de missing link tussen Driek van Wissen en Stitou. Heytze reageerde op het stuk en gaf zichzelf ten voorbeeld als tegenargument. Hij was zo'n toegankelijke dichter met groot bereik.

Dat is niet zo vreemd opgemerkt. Het verschijnsel Heytze is innemend: hij gooit zich in het debat, werft en ploegt voor de poëzie, bij optredens, op websites, in dienst van bedrijven, in zijn columns, zonder gíne zichzelf naar voren schuivend als het moet of kan, en met een half oog op zijn eigen nering.

Maar de vraag is wel: wat is een groot bereik? Wie dat wil weten, kan de thermometer op twee manieren insteken. De optimist doet dat bij de festivals, de literaire avonden, de bedrukte T-shirts en ansichten. Dat loopt goed. De pessimist houdt het bij aantallen verkochte bundels. Dat loopt voor geen meter.

Ik ben geen optimist. Volgens eigen zeggen verkoopt Heytze tussen de drie- en zeventienduizend exemplaren per bundel. Hij hoort daarmee tot de beter verkopende dichters. Maar een doorbraak tot een groot publiek geven die aantallen niet aan. De andere kwestie is wat toegankelijke poëzie is. Niet het rijmelen van de aftredende dichter des vaderlands. Zeker is dat het origineel bedacht en geformuleerd én inzichtelijk moet zijn. De lezer begrijpt meteen wat mediocre is en al eerder gedaan.

Van Gogh, Peeters en Heytze hebben het in zich goede, ongecodeerde poëzie te schrijven en die sprong naar de sterren echt te maken. Van hen is Ruben van Gogh het verst verwijderd van dat ideaal. In zijn laatste twee dichtbundels koos hij voor een visueel gewelddadige vormgeving. Zoekmachines (2002) was gedrukt in diapositief en Kleine Oera Linda (2006) is gezet in rode letters van verschillende types, waar overheen roze en groene teksten zweven. Wie hoofdpijn wilde, las gedichten die niet zo experimenteel waren als ze eruitzagen, en lang niet zo kleurrijk.

Hagar Peeters is net als Van Gogh een nieuwe weg ingeslagen. Haar Koffers Zeelucht (2003) toonde dat ze zich sterk had ontwikkeld na haar debuut. In plaats van nog een stap te zetten in dezelfde richting kreeg ze behoefte aan poëzie die meer soci-

aal-maatschappelijke betrokkenheid uitdrukte. Die wens resulteerde in het onlangs verschenen Loper van licht, waarin ze zichzelf opnieuw uitvindt. De toon is minder vlinderend, studieuzer. In het slotgedicht 'Hagars aspiraties', eerder verschenen als column in de Volkskrant, laat ze merken dat ze zich graag in de traditie ziet staan - die traditie van oude dichters. Misschien kan de verkiezing van de Dichter des Vaderlands daar een rol in spelen.

Anders moet de sprong naar het grote publiek worden gemaakt door Ingmar Heytze, die steeds heeft vastgehouden aan zijn stijl. De tekenen waren gunstig. Populariteit is bijvoorbeeld ook, hoe je het ook wendt of keert: op tv komen. Welke dichter kon in 2008 zijn nieuwe bundel op tv onder de aandacht brengen? Heytze zat er, bij de De wereld draait door, en slaagde er zelfs in twee gedichten voor te dragen.

Maar aandacht van de tv volstaat niet. Echt onontkoombaar wordt de dichter pas als zijn poëzie dat is. Met poëzie die iedereen overtuigt. Vriend en vijand. Heytzes nieuwe bundel vorig jaar, Elders in de wereld, had dat effect nog niet. Heytze moet zijn Lamento (Campert), zijn Zie je ik hou van je (Gorter), zijn klassieker nog schrijven.

Uit de bloemlezing van Heytzes werk, Het beste en de rest (2006), pluk je zo gedichten die nog lang zullen meegaan: 'Vos onder ijs', 'Voor de liefste onbekende', 'Aan de bruid' en misschien wel 'Wij zorgen ervoor' - Heytze is de zeldzame dichter die in zogeheten 'anekdotische poëzie' ook echt een anekdote kan vertellen.

Maar dat mooie 'Vos onder ijs' is nou net zo'n intimistisch, in zichzelf gekeerd, poëticaal gedicht: in de vos onder het ijs ziet de dichter zichzelf: 'Het is eenzaam. Aan deze kant. Van het papier.' Eerder een gedicht van de generatie waar hij zich tegen afzette.

Na zijn vorige bundel, het sterke Schaduwboekhouding (van 2005) leek Heytze klaar voor zijn meesterproef. Elders in de wereld barst van de goede invallen, maar Heytze weet ze onvoldoende uit te werken tot spannende regels. Zie bijvoorbeeld 'De jongen die mijn nummer heeft' en 'TomTom', over een TomTom die levensadviezen geeft in plaats van verkeersinstructies. Een schitterend uitgangspunt, maar Heytze kiest een te makkelijke weg. De opdrachten zijn flets en Heytze eindigt met een opmerking over zwerven: 'Ik ben een eenzame cowboy, lief, en ik kom nooit meer terug.' Deze variatie op het laatste plaatje uit Lucky Luke-albums vormt een anticlimax.

Het is Heytzes zwart-romantische inborst. Die drijft naar hem beproefde uitdrukkingen en stemmingen. Hoe origineel hij ook begint, hij loopt vast in die groef. In een gedicht over een levend standbeeld zegt hij het zelf: 'zodat dit, uiteindelijk, toch weer/ een verhaaltje is over de dood.'

Komt er geen sprong naar de sterren, en voegt de generatie Heytze-Peeters-Van Gogh zich in het grote peloton? Ik houd moed bij het lezen van een gedicht als 'Bruiloft', ook in Elders in wereld (en elders op de pagina). Het lijkt te beginnen met een voorspelbare afkeer van bruiloften, maar verandert in een zangerig gedicht, gestructureerd door zinnen steeds te beginnen met 'er', en met explosieve regels: 'Er komt een ex die alle flessen op tafel ziet en denkt: dat is niet genoeg.' En met suspense: 'Er is iemand die het bos inloopt, glas in de hand, en nooit meer wordt gezien.'

Van zulke gedichten een bundel vol en het volk zal op de knieën worden gedwongen en de voeten kussen van een nieuwe dichtersvorst.